

הרמב"ן הק' עם ביאור מעשה השב

נערך מתוך השיעורים בספרה"ק רמב"ן, הנמסרים מדי שבוע בשבת

נשיא

סתירת הכתובים: על-פי אהרן ובניו - ומשמרתם ביד איתמר

על-פי אהרן ובניו תהיה כל-עבודת בני הגרשני לכל-משאם ולכל עבודתם ופקדתם עליהם במשמרת את כל-משאם: זאת עבודת משפחת בני הגרשני באהל מועד ומשמרתם ביד איתמר בן-אהרן הכהן: (פרק ד פסוקים כו כח)

על פי אהרן ובניו תהיה כל עבודת בני הגרשני ^א. ואי זה מן הכנים ממונה עליהם, איתמר וכמו שנאמר בפסוק הבא ומשמרתם ביד איתמר ^ב, לָשׂוֹן כָּשִׁי. ואינו נכון, כי למה יזכיר אהרן ולמה נאמר 'ע"פ אהרן, הרי אהרן עצמו לא היה ממונה, אלא איתמר. אזל פירוש 'על פי אהרן ובניו תהיה', שתהיה עבודתם ושל בני גרשון על פיהם (ע"י אהרן ובניו). הם ימנו בני הגרשני על עבודתם, יאמרו, פלוני מצני גרשון יהיה גזבר על ענין כד, ויהיה משורר או שוער כד, וישא מן היגיעות כד, וגם במסע לא יפרקו ולא יטענו ובני גרשון עד שילוו אותם אהרן ובניו ואע"פ שכל אחד ידע את עבודתו, מ"מ לא עשה מעצמו עד שציוו אותם. והנה כלם ואהרן ובניו לריכין לפקידה, שהוא המנוי ולהטלת המינויים. ואלעזר, אמרכל ומלשון אמר כל, הנשיא על כל שלקת הנשיאים ושל גרשון קהת ומררי, ואיתמר גזבר וגובר הכוונה אחראי על משמרתם, שכל אחד צריך להחזיר לידו הכלים שנשא בעת המסע כאשר יחנו, כמדפדפ רבינו בהמשך על גרשון ומררי. ולמרר הקב"ה למשה ופקדתם עליהם במשמרתם, וולא נאמר ופקדו עליהם, משמע כי משה יהיה עמהם בעת המנוי, כלשכר יפקידו אליהם המשמרות, אזל ולאחר מכן ביד איתמר תהיה משמרתם והכוונה על מה שנאמר ומשמרתם ביד איתמר, שכל אחד יחזיר כליו לידו בחנות המשכן ולאמר לו הרי לפניך כלים המסורים לידו [פירוש עצם המינוי היה ע"י אהרן ואלעזר ואיתמר, וגם משה היה שם, אבל כשהחזירו את הכלים היה איתמר לבד ^א].

מעשה השב

^א הנה בפסוק כז מבואר שעבודת בני גרשון היה 'ע"פ אהרן ובניו', דמשמע שני בניו, אלעזר ואיתמר, ואילו בפסוק כח כתוב ומשמרתם ביד איתמר בן אהרן הכהן. דמשמע דהיה רק ביד איתמר. ונחלקו רש"י ורבינו בביאור שני הכתובים שלא יהא סותרים זה את זה.

^ב רש"י מפרש הכתוב 'ע"פ אהרן ובניו', היינו אחד מבניו, והיינו איתמר כמפורש בכתוב שלאחריו. ואע"פ שנאמר ובניו לשון רבים, מצינו בכמה מקומות לשון רבים אע"פ שהכוונה על אחד, כמו שנאמר (בראשית י"ב) 'ובני דן חושים' (רא"ם).

^א תמצית דעת רבינו: שהמינויים מי מהם יהיה משורר או שוער, ומי ישא היריעות, יהיו ע"פ אהרן ואלעזר ואיתמר, וכן במסעות לא יפרקו ולא יטענו כלום, עד שיצוו אותם אהרן ובניו. כפי המבואר בפסוק כז 'על פי אהרן ובניו', בלשון רבים. וכן היה משה עמהם, כמו שאמר הקב"ה למשה ופקדתם עליהם. וכוונת הכתוב (פסוק כח) 'ומשמרתם ביד איתמר', אינה אלא לענין מינויו לגזבר על בני גרשון, שכל אחד מהם יחזיר את כליו לידו בחניית המשכן, ויאמר לו, הרי לפניך הכלים המסורים בידי.

ואפשר לומר טעם הדבר שהמינויים היו גם ע"י אהרן ואלעזר, כיון שאהרן הכהן היה 'נשיא השבט', ואלעזר היה 'הנשיא על גרשון קהת ומררי', ע"כ הוצרכו להשתתף במינויים, כמו שכתב רבינו (לעיל פרק א פסוק ז) 'ואמר 'פקוד את בני לוי', שיפקדם הוא לבדו בלא הנשיאים, והוא קרא אהרן שיהיה עמו, כי הוא נשיא השבט ההוא וכו', ואחרי כן בפקודת הלויים על עבודתם ועל משאם קרא משה לנשיאי העדה שיהיו עמו, כמו שנאמר (פרק ד' פסוק מו) 'אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל את הלויים', כי נכון הוא שיסכימו כלם ויראו בתקון המשמרות וכו'.

סדר הפרשיות: שילוח הטמאים מן המחנה, ופרשת אשם גזילות

צו את-בני ישראל וישלחו מן-המחנה כל-צרוע וכל-זב וכל טמא לגפוש: (פרק ה פסוק ב)

וישלחו מן המחנה. אחר שהקים את המשכן ^א, כוה בשלוח הטמאים מן המחנה. והטעם משום שיהיה המחנה קדוש, ולאוי שתשכר בו שכנה. והיא מלוא, נוהגת מיד ולזכות. וכאן מבאר רבינו סמיכות פרשת גזל הגר הנאמר מיד אחר פרשת שילוח הטמאים, ובעבור שמנה ישראל למשפחותם לבית אבותם, והבדיל מהם ערב רב אשר צדקם ושע"י שמנו את ישראל וסידרם בדגלים לבית אבותם, הובדלו הערב רב לגמרי משכונת ישראל. השלים בלשון הגזילות, לין הגזול את הגר ושהיה ה"א לומר דהואיל והפרישן מן המחנה יהא מותר לגזול ולהשבע, קמ"ל דמ"מ צריך אשם וחומש (חתם סופר):

מעשה השב

^א ז"ל רש"י (ד"ה צו את בני ישראל) 'פרשה זו נאמרה ביום שהקים המשכן, ושמנה פרשיות נאמרו בו ביום וכו'.' ולשון רבינו 'אחר' שהקים את המשכן צוה בשלוח הטמאים, ואפשר לומר שרש"י לשיטתו ורבינו לשיטתו, דהנה דעת רש"י דאמרין אין מוקדם ומאוחר בתורה, ולכן מפרש רש"י שפרשה זו לא נכתבה במקומה, שהרי נאמרה ביום הקמת המשכן בא' ניסן, ומפרשת במדבר עד כאן נאמרה באחד לחודש השני. אמנם דעת רבינו (בכמה מקומות) שכל התורה כסדרן נכתבו, חוץ במקום שמפורש בכתוב שלא נכתב כסדרו, א"כ אם נאמר שנאמרה פרשה זו ביום הקמת המשכן, בראש חודש ניסן, א"כ למה נאמרה כאן אחרי שמנו את ישראל וסדרו הדגלים, שהתחיל באחד לחודש השני, לכן אומר רבינו 'אחר שהקים המשכן וכו', וולא אמר 'ביום' שהקים המשכן, וכוונתו אחר שהקים המשכן וסידר הדגלים, או נאמרה פרשה זו, ואז נמצא שבאמת פרשה זו כסדרה נכתבה. ובאמת גיקסת הטור הוא כן שכתב 'אחר שסידר חנייתן צוה בשלוח הטמאים, שלא לטמא את המחנה, כי השכינה שרויה בתוכו', הרי לנו להדיא דעת הטור שפרשה זו לא נאמרה ביום הקמת המשכן אלא אחר סידור חנייתן של ישראל, והכתובים נאמרה כסדרו. וכן מפרש רבינו סדר הפרשה שלאחריה, פרשת 'אשם גזילות', שכיון שע"י הדגלים הופרשו לגמרי הערב רב מכלל ישראל, לכן היה ה"א לומר שמותר לגזול. הוצרך לומר עכשיו פרשת אשם גזילות.

כִּי-מִנְחַת קִנְאוֹת הוּא

קושיית העולם: למ"ד שהבעלים מפגלים, איך מצאנו ידינו ורגלינו במנחת סוטה, הרי האשה יכולה לפגל ולפסול את המנחה, ועיי"כ לא תבדק / רמזים וטעמים במנחת סוטה.

והביא האיש את-אשתו אל-הכהן והביא את-קרבנה עליה עשירת האיפה קמח שערים לא-יצק עליו שמן ולא-יתן עליו לבנה כי-מנחת קנאות הוא מנחת זפרון מנחת עון: (פרק ה פסוק טו)

בפרשתן (פרק ה פסוקים יא - לא) איתא דיני סוטה. החושד באשתו שזינתה עם אדם אחר, והתרה בה הבעל שלא תסתר עמו להיות לבדם במקום סתר, והיא עברה על התראתו ונסתרה עמו. הרי היא נאסרת מספק לבעלה עד שתבדק באמצעות המים המרים, אשר מוחקים בהם פרשת סוטה, והמים מודיעים האם חטאה או לא, שכיון ששותה, אזי אם חטאה ימתוה המים במיתה משונה, ואם לא יארע לה רעה אחר שתייתה מוכח שטהורה היא. ומקודם שנותנים לה לשתות צריכים להביא מנחה, מנחת קנאות.

הטעם שלא נזכרה מנחת סוטה עם שאר המנחות בחומש ויקרא, כתב רבינו (פרק ה פסוק ו) משום שהיא מנחת קנאות ואינה לכפרה. והטעם שנאמרה בפרשתן כתב רבינו (שם) כיון שנזכר יחוס העם (לעיל א יח) הורה הכתוב כיצד יוכל האדם לדעת שבניו אינם מאיש זר משבט או בית אחר. וז"ל רבינו:

"ולא נזכרה מנחת הסוטה עם שאר המנחות בתורת כהנים, בעבור שהיא מנחת קנאות, ואינה לכפרה. והשלים בכאן את דינה. ועוד, בעבור שיחס את העם לבית אבותם, נתן להם דת, ודין לדעת הממזרים שאינם בני בעלי אמותם, כאשר יבא חשד בלב האישה על אשתו...".

טעמי הבדיקה: כתב רבינו (שם פסוקים כ כא) א. לייסר את הנשים שלא תעשינה כזימת העמים. ולנקות את ישראל מן הממזרות, שיהיו ראויים שתשרה שכניה בתוכם. ב. כיון שיחס את העם לבית אבותם, נתן סימן לדעת מי הם ממזרים שאינם בני בעלי אמותם (פסוק ו).

ידועה ומפורסמת הקושיא שהקשו העולם, לשיטת רבי אלעזר ב"ר יוסי (ובחים מו). שאמר 'שמעתי שהבעלים מפגלים את הקרבן, ופוסלים אותו על ידי שחושבים עליו חשבת פיגול, ואפילו אם הכהן המקריב שתק בשעת עבודה ולא חישב בה מחשבה זו (רש"י שם ד"ה שמעתי). א"כ איך מצאנו ידינו ורגלינו במנחת סוטה, הרי האשה יכולה לפגל ולפסול את המנחה, ועיי"כ לא תבדק. והגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל חיבר ספר גבורות שמונים, ובה כתב שמונים תירוצים לקושיא זו. ואפשר לתרץ קושיא זו עפ"י מה שמפרש רבינו דברי הכתוב 'כי מנחת קנאות הוא', וז"ל רבינו (שם פסוק טו):

לא יצק עליו שמן. שלא יהא קרבנה מנוהר [שלא תהא המנחה נאה, רש"י מנחות ו ד"ה שלא]. ועוד טעם שאינה מביאה שמן [שהשמן קרוי [על שם] אור וכמו שנאמר 'שמן למארה', והיא עשקה [מעשיה] בחשך וכדי שלא יבחינו במעשיה]. 'ולא יתן עליו לבונה', שהמנחה קרויות לבונה, שנאמר (סיר השקדים ד ו) 'אל גבעת הלבונה' [ודרשו חז"ל [במדבר רבה שם] אלו האמהות], וזו פירקה מדלכיהן [ונסתה מדרכי הצניעות, ואין מן הראוי שתיזכרנה על קרבנה] [תנחומא נשא ג]. 'כי מנחת קנאות הוא' [והטעם שנקט 'הוא', בלשון זכר. וכן הלשון 'קנאות' שהוא לשון רבים, הקמח הזה מעוררת בה שתי קנאות, קנאת המקום וקנאת הבעל ולכן נקט 'הוא' שהוא לשון זכר משום שקמח לשון זכר. ולכן כתב 'קנאות' בלשון רבים שהסוטה במעשיה מעוררת שתי קנאות, קנאת המקום וקנאת הבעל] [וספיי נשא ט] לשון רש"י מדכרי רבותינו.

ועל דעת כל המפרשים [ואבן עזרא] 'כי מנחת קנאות הוא' לומר, בעבור שזאת המנחה מנחת עונש היא, גרועה להיות שעורים, בלא שמן ולבונה, כי המנחה אשר אזכרתה לראון לה, בלא סלת חטים בשמן ולבונה. ולפי"ז 'כי מנחת קנאות הוא', הרי הוא נתינת טעם שהמנחה מקמח ומשעורים, ולא מסלת ומחטים. וכן לא יתן בה שמן ולבונה, כמו בשאר מנחות, כי מנחת קנאות הוא, כי מנחה זו מעוררת כעס, לכן לא יהא קרבנה מהודר.

ולפי דעתו, טעם 'כי מנחת קנאות הוא' יחזור על ראש הפסוק [ושנאמר והביא את קרבנו עליה], יאמר שיביא האיש את הקרבן על אשתו, כלומר במקומה [וקרבנה שהיא צריכה להביא, יבא בעלה במקומה]. 'כי מנחת קנאות היא' להזכיר עונה, ואיננו ראוים שתביאנו היא משלה וכי אי אפשר לומר לה להביא קרבן שעו"ז תבוא עליה ענשה. כי זהו נגד טבע האדם. כמו שכתב רבינו [פרשת שמות פרק ד פסוק ו] על מה שנאמר 'ויאמר אליו ה' מה זה בידך, ויאמר משה. ויאמר השליכוהו ארצה, וישלכוהו ארצה, ויהיה לנחש. וינס משה מפניו, כי פחד שמא יענש וישכנו הנחש, ואע"פ שידע שאם ירצה ה' שיויקר אין מציל מידו, משום שכן דרך כל האדם להתרחק מן דבר הראוי להזיקו. אבל, הוא יקריב מנחה לשם, שיקנא את קנאתו וינקום את נקמתו ממנה...".

העולה מן האימורין דדעת רבינו שהבעל מביא את הקרבן במקום האשה, כי מנחת קנאות הוא, ואיננו ראוים שתביאנו היא משלה, א"כ הרי הבעל נחשב לבעל הקרבן, ולכן שוב אין מחשבת האשה פוסלת את הקרבן, שהרי אין היא נחשבת לבעלת הקרבן.

והנה לפי המפרשים 'כי מנחת קנאות הוא', הרי היא נתינת טעם למה לא יתן בה שמן ולבונה, ולמה המנחה בא משעורים, אמנם לפירוש רבינו שי"ב מנחת קנאות הוא, הרי היא נתינת טעם שהבעל מביא המנחה ולא האשה, א"כ צ"ב למה באה המנחה שעורים ולא חטים מפרש רבינו, וז"ל: [ועטם השעורים] [ולא מחטים, כמו שאר מנחות], שתהיה סערת חמת ה' חמה ואלהה סעל [ושעורה רומות ל'סערה, בחילוף שי"ן בסמך] מתחולל על ראש הרשעה יחול [ופירוש, לכן צותה התורה להביא מן השעורים, שבא לרמוז שע"י המנחה תבוא על האשה החוטאת 'סער' ומהומה רבה], ובענין כליל שעורים האמור בגעון [סופטים ז יג], שפתרו אותו לסער ומהומה רבה. וכן בכלי חרס [והטעם שלקח הכהן את המים בכלי חרס דווקא] סימון שתשבר ככלי יולר [ובכלי חרס]. וכן העפל [וטעם שנתן עפר בתוך המים שבכלי חרס] כי עפר הוא ואל עפר תשזב. וטעם "הוא" [ולשון זכר] על הקמח [והוא מוסב על הקמח שהוא לשון זכר] ויש לו סוד, [מכאן ואילך מפרש ע"פ סוד] כי למטה [בפסוק יח] צהיותו ביד האשה אמר "היא", ועתה הזכיר הזכרון תחלה ואמר כי היא מזכרת עון;